

Guldalderens nedrustning

– en renæssance for den strategiske arkæologi?

af Lotte Høgh, antropolog

Dansk arkæologi er i nød, og det skyldes hverken videnskabelig idé-tomhed eller mangel på empiri, men derimod samfundets underfinansiering og manglende respekt for forhistorien. Alligevel må arkæologien gribe i egen barm, når årsagen skal afdækkes. Dansk arkæologi har nemlig vævet sig ind i statsmagten, og resultatet er et statsautoriseret forskningstyveri fra en videnskab, der – paradoksalt nok – giver sig gratis væk i forvejen. En udvej kan blive den strategiske arkæologi, som igen kan skabe symbolsk samfundsgæld i videnskabens favør. Artiklen tjener både som en opsummering og kommentar til debatseminaret, som dette særnummer af Arkæologisk Forum er baseret på.

Politisk arkæologi, arkæologisk politik

I det forgangne år blev arkæologiens fremtid sat til debat i en bristefyldt sal på Københavns Universitet. Debatten var ikke så meget affødt af intellektuel nysgerrighed, som akut virkelighed: Dansk arkæologi har i dén grad åndenød. Spørgsmålene lød, hvordan den politiske dagsorden påvirker arkæologien, hvordan arkæologer skal forholde sig til regeringens krav om nytteøkonomisering af videnskab, og hvad fremtiden i øvrigt indebærer?

Mit formål med artiklen er at opsummere og kommentere debatten, især de dele der vedrører den arkæologiske selvforståelse. Mit argument er nemlig, at selv om de konkrete problemer trænger sig ind på arkæologien udefra, ligger årsagen til vanskelighederne begravet i arkæologien selv. Et bud på fremtiden for dansk arkæologi kunne være en mere strategisk og kalkulerende arkæologi, der ikke henvender sig til det store fællesskab af danskere, men til brancher og befolkningsudsnit – og som netop derfor kan få slået ring om majoriteten igen. Selv om artiklen handler om arkæologien specifikt, sigter pointerne generelt mod humanistiske videnskabers overlevelse i nytte-økonomiens tidsalder.

Dødens årsag

Når dansk arkæologi har åndenød, skyldes det flere forhold, som kort skal opridses: Hvad angår fortidens levn, nedslides de af det danske land- & skovbrugs dybdepløjning og skovrejsning af træer med tilsvarende dybdegående rødder, manglende opsyn og respekt for de synlige levn, mens museerne

og arkæologerne selv nedslides af politiske nedprioriteringer: De frie forskningsmidler beskæres på bekostning af de strategiske, museernes stab og driftsomkostninger er barberet under minimum, og private fonde sponsorerer basale udgifter. Der til har museumsloven omdirigeret udgravningsomkostninger til den enkelte bygherre. Det giver økonomisk incitament til at overse levn, og skaber et modsætningsforhold mellem arkæolog og arbejdsgiver: Hastige og billige udgravninger er ikke entydigt lig med forsvarlig vidensproduktion.

Altsammen har været spredt nyt i medielandskabet gennem de sidste årtier, og har som sådan mistet sin nyhedsværdi; der er ikke noget sensationelt over langtrukken videnskabsdød. Det skal dog heller ikke handle om dødens detaljer, for de er bedre kendt af andre, såvel som at prelle af på ideologisk døde øren: De ansvarlige politikere er nemlig ikke uvidende, men faktisk ligeglade. For kan en videnskab ikke overleve ved at omsætte sin viden direkte til en betalingsvare på det frie marked, må den udviskes fra videnskabernes store tavle. Altså er det ved at gå arkæologien, som det bør gå alle unyttige videnskaber.

Arkæologien og magten

At påstå, arkæologien har skyld i denne misère, lyder som et bagholdsangreb på en allerede trængt videnskab. Pointen er, at man i dansk arkæologi har opdyrket en karakteristisk videnskabskultur og relation til samfundet, der bevirker, at de gældende historiske og politiske omstændigheder rammer arkæologerne hårdere end andre.

Et af disse karakteristika, er arkæologiens historiske talent til samkvem med magten. Siden arkæologien tog fart i begyndelsen af 1800-tallet, har den dygtigt leveret fortællinger om forhistorien, der har behaget og legitimeret den til enhver tid siddende magt. Hvad enten magten overvejende var royal, politisk og/eller folkelig, var arkæologien leveringsdygtig i det kongelige stamtræs rødder, landegrænsernes retmæssige placering og folkets fællesånd. Dét forhold er de fleste af nutidens arkæologer aldeles på det rene med, selv om man i arkæologien helst forholder sig til magten med en historisk distance.

Guldalderen i stenalderen

Vælger man alligevel at forholde sig til den moderne arkæologi, vil man falde over et stærkt bånd mellem arkæologien og nationalstaten, spundet af mytologiske og praktiske tråde. Hvad angår det mytologiske, fungerer arkæologien som leverandør af nationalstatens historiske legitimitet. Det betyder f.eks., at man i den smukt nyindrettede Danmarks oldtid på Nationalmuseet kan finde kraniet fra *'den ældst kendte dansker'*, en kvinde der druknede for omkring 10.500 år siden. Ret beset er det tvivlsomt, om afdøde kvinde nu også forstod sig selv som dansker disse mange årtusinder før vor tidsregning, såvel som tidens klima, tundralandskab med spirende urskov og havenes lavere vandstand tegnede omridset af et andet land, end dét vi kender som Danmark. Men myten om, at der fandtes et Danmark og danskere i oldtiden, er en klassisk nationalstatsmyte, som holdes i hævd i arkæologien. Hvis denne stenalderkvinde ikke fortæller om egen identitet, sladrer hun i stedet om arkæologiens, som vogter af nationalstaten og om den nationalromantiske guldalder, der er baggrundstæppe.

Den svigefulde magt

Det arkæologiske virke og formål er forordnet i museumsloven, tilset af Kulturarvsstyrelsen under Kulturministeriet og dermed altid under den siddende regering. For en videnskab om national legitimitet må naturligvis være under streng national kontrol. Hvis man ikke finder en mere folkelig humanistisk videnskab, finder man næppe heller en mere statskontrolleret.

Fordelene har inkluderet arkæologers lovformelige adgang til private jordbesiddelser og finansiering over skattebilletten. Men den statslige stavnsbinding

gør arkæologien sårbar overfor politiske udsving, og med en regering der hylder frie markedsmechanismer, er problemet en realitet. Den bitre humle er nemlig, at arkæologer ikke frit kan bringe varen til torvs. Salgskriterier og prisfastsættelser på arkæologiens varer og ydelser er i udstrakt grad et statsligt anliggende. Dermed er arkæologien bundet effektivt af en magt, der samtidig straffer den for dens tilsyneladende manglende evne til at mobilisere sig på det frie marked. Det kan altså være farligt at binde sig til magten, når magten ikke er ideologisk konstant.

Idealet om gratis videnskab

En løsladelse af arkæologien vil dog næppe resultere i auktionsnummer til solvognen, entrépriser på Tivoli-niveau og økonomisk førergreb på bygherrer. Den videnskabelige selvforståelse indebærer nemlig, at arkæologi er et gode, der bør være gratis for samfundet, forstået som betalt over skattebilletten. Samfundets fællesskab skattes højt, og døren står åben, for i guldalderarkæologien er de forhistoriske levn ikke videnskabens legetøj, men folkets kulturarv. Arkæologien vil ikke være eksklusiv, finansieret af modstræbende bygherrer og et lille, rigt publikum. Arkæologi er for folket.

Det er derfor ikke bare stavnsbindingen til staten, men også egne idealer om ejerskab, fællesskab og åbenhed, der komplicerer arkæologiens modtræk til den politiske nedrustning af fællesskabets økonomiske ansvar. Spørgsmålet om regningens størrelse og modtager handler om andre værdier end de pekuniære.

Kulturarvens fortryllede forbandelse

Efter således at have kridtet banen op til diskussion, skal vi vende tilbage til debatseminaret om politisk arkæologi og navnlig arkæologisk politik; for hvilke værdier har arkæologien så at tilbyde samfundet? I arkæologiens egne rækker har svaret jf. ovenstående lydt, at man varetager dansk kulturarv, og heraf fulgte pengene trop. Som fremlagt i debatten af Mette Bjerrum Jensen, har arkæologer flittigt brugt den nationale kulturarv som eksistensberettigelse og som den magiske sesam-remse, der lirkede skatkammerets døre op.

Men i dag er arven en upålidelig løftestang. Dels underminerer beslutningen om bygherres ene-betaling arkæologiens ideologi om kulturarven som

fællesanliggende. Hvis arven er fælles, hvorfor skal fåtallet så betale? Dertil kommer, at kulturarven er flyttet hjemmefra: Mens arkæologien engang barslede med idéen om fortidslevnene som national arv, er denne forestilling i dag en indgroet del af samfundets katekismus om sig selv, fra folkeskole til kulturministerium. Arkæologer er fortællere af en historie, der forlængst er flyttet ud i samfundet og ind i hver enkelt. Sluppet løs på det frie marked sælger kulturarven ikke lige godt, og som en debattør fra salen påpegede, er alle dele af arven heller ikke lige velduftende: Guldgubber sælger bedre end grubehuse, uagtet det respektive videnskæmæssige potentiale.

Den værdifulde arkæologi

Hvis kulturarven som arkæologiens raison d'être ikke kan tages for givet, hvad har arkæologien så tilbage? I værdidebatten kom svarene fra den anden side af Øresund. Ifølge Cornelius Holtorf fra Linné Universitetet er arkæologi et overflødigshorn af værdier: Arkæologi skaber historisk autenticitet til turistindustrien, socialgeografisk herlighedsværdi til udgravede matrikler og regional karakter til rigets enkeltdele – tænk kongernes Jelling, skjoldungernes Lejre og Ribe, hvor man spadserer rundt i middelalder. Arkæologi forlener private investorer med velgørende glans, underholder i rollen som detektiv i feltet og med udstillinger, performances og historier om en eksotisk fortid, leverer nye indsigter i det almene og specifikke humane, foruden altså at forvalte kulturarv og identitet.

Når de mange værdier er lette at overse, kan det skyldes, at fagfolk er fællesskaber, der ligesom andre, ensretter sit perspektiv. Som Johan Hegardt påpegede, så er svenske kulturarvsforvaltere forbløffende ens, selvom deres opgave er at varetage samfundets kulturelle diversitet, og dét neutraliserer mangfoldigheden. I dansk arkæologi bryster man sig af sin folkelighed og høje formidlingsniveau. Ikke desto mindre tilbyder man publikum et bestemt værdisæt og formidlingsform, der effektivt sorterer ud i mængden af interessenter. Artikler med tilstræbt lavt lixtal og oldsager bag glas i en ramme af kulturarv, er ikke et budskab og medie, der fanger alle. Selvom det sidste arkæologien tilstræber er eksklusivitet, er den blevet det i et drømmesamfund, der vil underholdes, og hvis nationalhistoriske identitet for længst har lagt sig tilrette.

Strategisk arkæologi

Udviklingen behøver dog ikke betyde, at kulturarv, populærartikler og montere smides på porten. Skoleklasser og historisk interesserede er stadig værd at regne med, og der kan fint være plads til, at nogle føler for arven, andre for videnskaben, og nogle tredje ønsker sig drama og sværdslag af arkæologien. Som fremlagt af Sune Watkins finder man i praksis flere sideløbende kultursyn i samfundet; forskellige værdier og formidlingsformer er ikke nødvendigvis gensidigt udelukkende.

Alle videnskaber er dog afhængige af, at samfundet opfatter dem som værdifulde, og det er i vid udstrækning et spørgsmål om strategi: Man må simpelthen udnytte den eksisterende tidsånd, uanset om den er sulten efter underholdning, viden, autenticitet eller identitet. Som oplæggene af Mette Bjerrum Jensen, Olga Sjøstrand og Peter Pentz viste, har arkæologer haft flair for at tænke strategisk og hægte sig på tidens trends til egen fordel, hvad enten man red på en bølge af nationalromantik eller marxisme. Med et minimum af god vilje, er den strategiske arkæologi altså ikke traditionsbrud, men renæssance.

Fra salen blev der dog rejst kritik af tag-selv-bordet af værdier: Hvor går grænsen for, hvad der kan gøres og påstås, i den rene videnskabs navn? Her er det passende at minde om, at arkæologien i århundreder har levet med en nationalromantik, i hvis optik en ukendt kvinde fra en fjern forhistorie, bliver dansk stammoder. Også selv om de fleste arkæologer godt véd, at den ikke holder vand, som pur videnskabelig påstand om forhistorisk identitet. Strategisk arkæologi er altså ikke per definition mere eller mindre betænkelig end dén strategi, der gik hen og blev en vane. Det forsvarlige må altid komme an på den konkrete refleksion over samme.

Lobby-arkæologer

Mens samfundet ikke længere vil betale for arkæologi, har arkæologien altså vedligeholdt en forbløffende loyalitet mod folket og kulturarven, som betinget af egen selvforståelse. Selvforståelser står dog ikke skrevet i sten, hverken arkæologiens eller samfundets. Men det kræver et stædigt lobbyarbejde, igen at overbevise samfundet om arkæologiens værdi, når arkæologien i mange år har fastholdt at være gratis. Arbejdet må udstykkes, for

der kan ikke kastes net over hele samfundet med visen om det nationale fællesskabs kulturarv: Arven er sluppet løs, og de, der tror på fællesskabet, er alligevel kun et segment, der til tider er i demokratisk flertal.

Hvordan gribes lobbyarbejdet an? Når man værdisætter sine ydelser højt, skaber de værdien i sig selv, lød en svensk kommentar. I den dyre svenske model er bygherre en mæcen, der køber viden til samfundet. I den danske discountmodel er bygherre betalende skadevolder. Mens der fra salen lød protest mod større udgifter til bygherre, så handler den svenske lære mere generelt om, at lancere sine værdier *som* værdier, og med historier og handlinger der korresponderer. Skal arkæologi lanceres som underholdning, må der tilbydes andet end ting i montrere. Skal bygherre betale de reelle omkostninger, må bygherre iscenesættes som andet end en forbryder, der betaler bod, og arkæologi som andet end redningsarbejde og oprensning af forhistorisk forurenede jord. Fastholder man, at regningen er samfundets ansvar, er byggebranchen en værdifuld allieret i et politisk spil, hvor erhvervslivets stemmer høres klarere end humanisternes. Diskursen kan flettes til arkæologernes fordel på flere måder.

En symbolsk gældspost

Det handler ikke alene om at udtænke konkrete underholdningstilbud, men om at italesætte sym-

bolsk gæld, for at skabe accept af, at arkæologi genererer værdier og derfor koster. Det gjorde arkæologien for to århundreder siden, hvor den gældsatte folket ved at udgrave, udstille og fortælle om dets kulturarv. I dag skylder turist- og underholdningsindustrien, ejendomsbranchen og regionsråd milliardbeløb til videnskaberne om fortiden, som skaber steder, der er værd at rejse til, bese, købe og bebo. Arkæologi skaber omsætning og overskud på bundlinierne. Arkæologi nytter for samfundet, og det er forskningstyveri ikke at erkende gælden til de historiske videnskaber, der skaber tidens fyld til tomme geografiske koordinater. Det skal man naturligvis ikke forsømme at gøre opmærksom på, hvis man vil have plads på skattebilletten eller indfange de potentielle sponsorer, som lige nu udnytter den arkæologiske viden som trædesten til egen indtjening.

Humanister har ofte haft vanskeligt ved at legitimere sig overfor kræmmerøkonomiens simple måling af videnskabers værdi. Derfor er det så meget desto vigtigere at fastholde, at humanistisk videnskab ikke kun nytter ved samfundskvaliteter som kritik og refleksion, men faktisk betaler sig i kroner og øre. Vel at mærke så længe samfundets store kassebog ikke føres på folkeskolematematisk plan. Hvis eneste gyldige tale er økonomisk, må humanisterne simpelthen hæve samtalens niveau, eller regnestykkets sværhedsgrad, om man vil.

Forfatteren kan kontaktes på:

lotteh75@yahoo.dk.